

utan samhörighet med det andra. Enligt min mening förhåller det sig på det sättet, att man icke kan specialisera sig t. ex. på det liturgiska med bortseende från andra moment i gudstjänst utan att just det liturgiska lider. Man kan icke specialisera sig på sakramentet utan att sakramentet lider intrång. Vill man arbeta för det liturgiska i gudstjänsten, så köper man denna rättighet genom att söka predika så mycket bättre än förut. Då vinner man sitt mål att göra altaret mera kärt för församlingen. Och har man den uppfattningen att allt i vår kyrka beror på en nyorientering av predikan, så skall man rannsaka sitt inre, om man verkligen har den rätta evangeliska inställningen till sakramentet och för egen del brukar nattvardens nådemedel såsom en Herrens tjänare bör bruka det.

Vi få icke släppa samhörigheten mellan ord och sakrament. Vi ha alla skäl att hålla fast vid vår kyrkas grundsats sedan gamla tider, att Kristi kyrka finnes, där Guds ord rent och klart predikas och sakramenten efter Kristi instiftelse utdelas.

E. Rodhe.

Lektionstonerna enligt svensk 1500-tals-tradition.

Med anledning av: Nat. Fransén, Laurentii Petri Nericii Tractatus de punctis distinctionum et accentu ecclesiastico. (Liturgia Suecana III), Stockholm 1930.

När Sveriges förste evangeliske ärkebiskop i juli 1566 hade sitt stifts prästerskap samlat till synod i Uppsala, höll han för dem ett ännu bevarat föredrag om åtskilliga till prästämbetets utövande hörande frågor. Framför allt ger han sina präster anvisningar beträffande Ordets predikande och sakramentens administrerande. Men en för gudstjänstlivet så nitälskande man som Laurentius Petri kunde vid ett dylikt tillfälle knappast undgå att komma in även på praktiskt-liturgiska ting. En avdelning i föredraget bär också överskriften "circa dies festos", en annan "circa imagines", en tredje "circa caeremonias et ritus ecclesiasticos". Det är denna sistnämnda, "om ceremonier och kyrkoseder", som här intresserar oss.

Sedan ärkebiskopen inskräpvt vikten av att gudstjänstens yttre skick (solennes ritus) får ett värdigt utförande, fortsätter han:

Dent etiam operam pastores, ut in Kyrkoherdarne skola också vinnläg- solenni tono et accentu cantus ecclesi- ga sig om att uniformitet iakttagas i- astici sint uniformes, consuetum et kyrkosången med avseende på högtid- huic ecclesiae proprium in lectionibus lig melodi och slutfall, därigenom att- evangeliorum, epistolarum, prophetia- den här vanliga och för denna kyrka- rum collectarumque servando tonum et- egna melodi och slutfall bevaras vid- accentum; etsi enim haec res alioquin- evangeliernas, epistlarnes, profet-peri- est indifferens; tamen quum in omni- kopernas och kollekternas läsning. Det- bus oportet aliquem certum esse ordi- ta är visserligen i och för sig likgil-

nem, neque hic probanda est quorundam sive negligentia sive curiositas, qui accentus peregrinos, vel a se confictos, inter canendum usurpant.

Et quia superioribus annis de solenni accentu, quem in pronuntiatione cantus ecclesiastici servat ecclesia Upsaliensis, pauca quaedam annotavimus, possunt juniores, quibus haec res minus est cognita, annotationes illas inspicere, atque inde quem et qualem accentum signa seu puncta singularum distinctionum postulant, utcunque percipere. (Troil, Skrifter och handlingar, del IV s, 255 f.)

tigt, men då i allt bör råda en bestämd ordning, måste det härvidlag ogillas, att somliga av vårdslöshet eller förvetenhet vid sin sång använda främmande eller av dem själv uppfunna slutfall.

Och då vi tidigare gjort några korta anteckningar rörande slutfallen vid den högtidliga sången, som den upsalienska kyrkan (= kyrkan i Uppsala stift) iakttagert vid utförandet av den prästerliga sången, kunna de yngre för vilka denna sak är mindre känd, studera dessa anteckningar och därav någorlunda lära vilket och hurudant slutfall de olika skiljetecknen fordra.

Ärkebiskopen hänvisar alltså här sina präster till några av honom tidigare gjorda anteckningar rörande de vid Uppsala domkyrka på hans tid brukliga lektionstonerna. Att också dessa anteckningar blivit bevarade till vår tid, har redan Ahnfelt påpekat.* Tydligt har något exemplar därav hållits tillgängligt vid synoden för att prästerna skulle kunna skriva av dem. Bland dem som begagnat tillfället har ock varit en viss Petrus Laurentii Angermannus. Det är dennes — den 22 juli 1566 dagtecknade — avskrift, som blivit räddad och nu bevaras i Linköpings stiftsbibliotek, dit den torde hava kommit genom Erik Benzelius d. y. Denna avskrift har nu genom den flitige forskaren i reformationstidens liturgiska tradition, Nat. Fransén utgivits såsom volym III i hans *Liturgia Suecana* under titeln: *Laurentius Petri d. ä:s Avhandling om skiljetecknen och lektionstonerna*.

Det är på ett för nutida liturgisk praxis nästan fullständigt främmande område som vi genom dessa anteckningar införas. Ännu Humblas Mässbok (1873—74) upptog musik åtminstone till kyrkoårets kollekter och några epistlar (ehuru utan anslutning till de gamla lektionstonerna). Den nu officiella Mässmusiken (1897) åter har lämnat det urgamla sättet att efter musikaliska formler föredraga kollekter och bibeltexter helt och hållet åsido. 1920 års Evangelieboksförslag upptog däremot i ett bihang musik till kollekterna enligt i efterreformatörisk tid gjorda, delvis mycket starka ombildningar av den gamla episteltonen. Kyrkomötet ansåg emellertid icke detta försök värt dess uppmärksamhet. Så vitt jag kunnat finna, är saken icke ens omnämnd någonstades i de digra protokollen, som nog icke så sällan syssla utförligt med vida mindre betydelsefulla och intressanta saker. Många — kanske de flesta — av nutidens svenska präster hava aldrig hört en sjungen kollekt eller bibellektion.

* Se *Bidrag till Sv. kyrkans historia i sextonde århundradet S. 8 f.*

Man kan tvista om önskvärdheten av att det gamla sättet att föredraga böner och texter återupptagas. Skäl kunna nog anföras både pro et contra. Att sådana önskemål finnas på sina håll är dock obestridligt. För egen del hör undertecknad till dem som endast i mycket inskränkt omfattning skulle vilja uppliva det gamla bruket. Och som ett villkor även härför måste sättas en grundlig omläggning av den prästerliga sångutbildningen, så att prästerna om de skola använda de gamla lektions- och orationstonerna åtminstone veta, huru sådan sång bör utföras.

Oberoende av alla hänsyn till frågans praktiska betydelse ha emellertid de gamla lektionstonerna ett så stort historiskt intresse, att de för sin egen skull äro värda en stunds uppmärksamhet. Att då anknyta till Laurentii Petri anteckningar torde få anses lämpligt.

Laurentius Petris bok förutsätter emellertid hos läsaren kännedom om åtskilligt i den tidens "mässningskonst" (som vi skulle säga). Utan en sådan kännedom är hans bok fullständigt obegriplig. Fransén har ock som fortsättning utlovat "en utförligare framställning och historisk bearbetning i anslutning till Laur. Petri föreliggande traktat och den svenska kyrkans liturgiska praxis under reformationstiden". Till dess denna utförligare framställning kommer, torde efterföljande rader kunna tjäna som en hjälp vid ett studium av Uppsala stifts tradition på denna punkt i anslutning till Laurentius Petris traktat.

De gamla lektionstonerna tillhöra den gregorianska musikens enklaste former. De äro icke melodier i vanlig mening. De äro endast musikaliska formler för det högtidliga föredragandet av de liturgiska läsningarna. De avse sålunda icke sång i ordets gängse betydelse utan något mitt emellan tal och sång, som vi i brist på bättre namn kunna kalla det *liturgiska recitativet*.

Bruket att vid gudstjänsterna föredraga de heliga skrifterna i ett högre tonläge än röstens vanliga, sålunda i ett slags talsång, torde de kristna hava övertagit från synagogan. Bruket må synas oss aldrig så olämpligt, dess uppkomst ligger i varje fall i språkets egen natur. Var och en som talat i en stor lokal, där han behövt anstränga sig för att tala både högt och långsamt för att göra sig hörd, vet hur lätt det är att falla in i det entoniga föredragningsätt som brukar kallas predikoton och som principiellt sett intet annat är än ett förstadium till det liturgiska recitativet. Över huvud är det, såsom Wagner påpekar, omöjligt att någon längre stund hålla ut en vokal utan att falla in i en sjungande ton. Även om predikotonen numera icke är så allmän som tidigare i våra kyrkor, torde den dock alltjämt förekomma tillräckligt ofta för att den intresserade lätt skall ha tillfälle att iakttaga, hur taltonen vid större belastning nästan av sig själv glider in i ett

halvsjungande, om man icke är på sin vakt. Undertecknad har i en av våra största kyrkor hört en predikant, vars sätt att föredraga sin predikan nog snarare borde betecknas som sång än tal.

Det liturgiska recitativets djupaste rot ligger sålunda i språkets egen natur eller närmare bestämt: i vokalen.

Härtill sluta sig andra omständigheter. Textens logiska sammanhang kräver pauser av olika längd. Den logiska interpunktionen kräver i sin tur musikalisk interpunktion. Vid slutet av en fråga t. ex. låter man rösten stiga utan att man själv särskilt tänker därpå. Vid en längre påståendesats åter faller rösten mot slutet lika spontant.

Slutligen ligger i själva ordaccenten ett musikaliskt moment. Starkbetonad stavelse uppfordrar icke blott till större intensitet utan ock till höjt tonläge. I det liturgiska recitativet får emellertid detta moment endast i måttlig utsträckning göra sig gällande. I regel nöjer sig nämligen det liturgiska recitativet med recitering på en enda ton samt höjning vid ett eller annat syntaktiskt betydelsefullt ord.

Undersöka vi nu det liturgiska recitativets musikaliska byggnad, är det första som faller i ögonen satsens föredragande på en enda ton, den s. k. *tuban*. Namnet tuba (tuba = trumpet) syftar väl på att en på en musikaliskt fixerad tonhöjd föredragen läsning ljuder mot de vid gudstjänsten närvarande högt och genomträngande som en trumpetton (cf. Wagner, Neumenkunde 89 f.). Vad valet av recitationston beträffar kunde man antingen välja en ton som närmast under sig hade ett helt tonsteg (a, g, eller h) eller en som närmast under sig hade blott ett halft tonsteg (c eller f). Wagner har för det förra förfaringssättet infört benämningen subtonal tuba, för det senare subsemitonal tuba. Bruket av subtonal tuba är det äldre.

Till omväxlings vinnande kunde man i olika delar av ett stycke använda olika tuba. Sådan tubaväxling är icke sällsynt. Vidare kunde tuban (som nämnts) utsmyckas med någon höjning över något logiskt viktigt ord. Båda dessa slag av tubabehandling låta recitativet mer eller mindre omärkligt glida över på det rent musikaliska föredragets område och ha därför sin plats i synerhet vid texter av särskilt hög liturgisk rang (t. ex. prefationen, cf. Wagner, Ursprung und Entwicklung 28).

En annan för det gregorianska recitativet utmärkande beståndsdel utgöres av melodiska kadenser, som avsluta de särskilda logiska avdelningarna i texten. Vanligen består en sådan kadens däri att den eller de stavelser som följa efter den sista accentstavelsen i satsen uttalas på en lägre liggande ton. Stundom utföres i stället en eller annan stavelse före den sista accentstavelsen på någon lägre ton. En tredje typ låter sista accentstavelsen stiga samt de därpå följande obetonade stavelserna åter falla.

Laurentius Petri uppräknar och karakteriserar nu i sin traktat "accenterna", d. v. s. slutfallen, kadenserna sålunda:

Accenterna äro av tre slag: grav, akut och circumflex.

1. Grav accent är den som enligt kyrkans bruk regelrätt sänker slutordet eller någon av dess stavelser. Den är av två slag:

a. grav accent (*accentus gravis*) i egentlig mening, som sänker tonen till underkvint.

b. medial accent (*accentus medius*), som faller blott till underters.

2. Den akuta accenten är slutordens eller slutstavelsernas enligt kyrkans bruk regelbestämda höjning. Även den är av två slag:

a. acut accent (*accentus acutus*) i egentlig mening, som återför slutordet eller slutstavelsen till det tonala utgångsläge, varifrån den fallit (sål. till tuban).

b. moderat accent (*accentus moderatus*), som återför recitationen till tonen närmast under reperussionstonen (tuban).

3. Circumflex är den accent, varigenom stavelsen s. a. s. böjes i en krets och stannar på mitten, eller den som börjar med att höja stavelsen och klingar ut i en sänkning. Men, tillägger Laurentius Petri, denna accent är föga känd bland de kyrkliga skriftställarna och omnämnes därför sällan.

Som tredje beståndsdel i det gregorianska recitativet uppträder *initium*, en melodisk figur i satsens början, som, begynnande en eller annan ton under tuban, låter föredraget stiga till denna och sålunda tjänstgör såsom ett slags upptakt. Ofta saknas dock *initium*.

(En andra uppsats följer.)

Knut Peters.

Engelbrekts kyrkokörs Finlandsresa.

"Stark ström med egna vågor går genom havet." "Vinden blåser vart den vill och du hör dess sus, men du vet icke varifrån den kommer eller vart den far; så är det med allt, som är fött av Anden."

Med dessa ord inledde ordföranden i centralkommittén för den första allmänna svenska kyrkomusikfesten i Helsingfors, doktor Gösta Moliis-Mellberg, det tal med vilket han sistlidne pingstafton i den vackra, monumentala Nikolaikyrkan öppnade festen, därmed framhävande den finländska kyrkomusikrörelsens samband med såväl allmänt musikaliska strävanden, som med pingstens ande, som i denna rörelse ingjutit något av religiös väckelse. Måktiga måste de krafter varit, som samlat dessa för sin höga uppgift djupt besjälade sångarskaror från så gott som allt Svensk-Finland.